

ЕКОНОМІКА ЯК НАУКА. ТЕОРІЯ, ПОЛІТИКА І ПРАКТИКА

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2026.70.0.7006>

УДК 332.1:338.24:355.01(477)

JEL R11, R12, R58, H77, F52

ТЕРИТОРІАЛЬНА ФРАГМЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОЯВИ ТА МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ

Мар'яна Мельник¹, Ірина Лещух²

*ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»,
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4*

¹*e-mail: mar.melnyk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>*

²*e-mail: ira_leschukh@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>*

Анотація. Метою статті є ідентифікація основних проявів територіальної фрагментації соціально-економічного простору України в умовах війни та обґрунтування напрямів її подолання в контексті повоєнного відновлення. Дослідження базується на системному підході до аналізу просторових трансформацій, спричинених війною, і поєднує теоретичне узагальнення з інтерпретацією статистичних, аналітичних і політичних доказів. Розкрито сутність територіальної фрагментації та виокремлено її основні прояви: безпеково-екологічну, демографічну і соціально-економічну, інфраструктурну та інституційну фрагментацію. Обґрунтовано, що війна спричинила просторово нерівномірну концентрацію ризиків, населення, економічної активності, інфраструктурного навантаження та управлінських ресурсів, що посилює міжтериторіальні диспропорції та формує асиметричні траєкторії розвитку регіонів. Визначено ключові виклики для повоєнного відновлення, пов'язані з поглибленням просторової нерівномірності розвитку, зниженням територіальної згуртованості та послабленням функціональної цілісності соціально-економічного простору держави. Запропоновано механізми подолання територіальної фрагментації, що передбачають відновлення критичної інфраструктури, підтримку територій відновлення, удосконалення системи стратегічного і просторового планування, розвиток функціональних територій, агломерацій, кластерів та інших інтегрованих форм просторової організації економіки. Обґрунтовано доцільність переходу до моделі поліцентричного та просторово збалансованого розвитку, орієнтованої на зміцнення територіальної згуртованості та підвищення резильєнтності регіонів і територіальних громад.

Ключові слова: територіальна фрагментація; соціально-економічний розвиток; просторовий розвиток; регіональний розвиток; територіальна згуртованість; резильєнтність регіонів; повномасштабна війна; повоєнне відновлення; державна регіональна політика.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна стала безпрецедентним викликом для просторового розвитку України, суттєво трансформувавши сформовану систему

© Мельник Мар'яна, Лещух Ірина, 2026. Ця стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0), CC BY-NC.

територіальної організації населення, економічної діяльності, інфраструктури та управління. Руйнування виробничого потенціалу, критичної інфраструктури та житлового фонду, масштабні міграційні процеси, релокація бізнесу, концентрація ризиків у прифронтових регіонах, а також посилення міжтериторіальних відмінностей у можливостях відновлення зумовили формування нової конфігурації соціально-економічного простору держави. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема територіальної фрагментації, яка проявляється у посиленні просторової нерівномірності розвитку, розходженні демографічних та економічних траєкторій регіонів, нерівномірному розподілі інфраструктурного навантаження, концентрації безпекових та екологічних ризиків, а також ускладненні процесів стратегічного та просторового управління територіями.

Проблематика територіальної фрагментації набуває особливого значення в контексті повоєнного відновлення України та реалізації євроінтеграційного курсу держави. На відміну від традиційних міжрегіональних диспропорцій, що формувалися під впливом відмінностей у ресурсному потенціалі, галузевій структурі економіки чи рівні урбанізації, сучасні процеси фрагментації значною мірою зумовлені просторовою нерівномірністю впливу воєнних дій. У результаті окремі території стали осередками концентрації населення, інвестиційної активності, логістичних та управлінських функцій, тоді як інші характеризуються масштабними руйнуваннями, відтоком населення, деградацією економічної бази та обмеженими можливостями для розвитку. Такі процеси створюють ризики формування довгострокових просторових асиметрій, які можуть негативно впливати на соціально-економічну згуртованість держави та результативність політики відновлення.

Водночас перспективи післявоєнної реконструкції дедалі більше пов'язуються із необхідністю впровадження європейських підходів до просторового розвитку, заснованих на принципах територіальної згуртованості, інтегрованого планування, багаторівневого врядування, кліматичної стійкості та збалансованого використання територіального потенціалу. Це потребує не лише відновлення пошкоджених територій, а й глибокого переосмислення моделей просторової організації соціально-економічного розвитку, спрямованого на подолання накопичених диспропорцій і зміцнення резильєнтності регіонів та громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика просторового розвитку України в умовах війни активно актуалізувалася в українському науковому дискурсі. У працях В. Кравціва та І. Сторонянської [1] наголошується, що повномасштабна війна суттєво змінила характер просторових зрушень економіки України та виявила обмеженість наявного інструментарію регулювання просторового розвитку, що потребує переосмислення пріоритетів державної регіональної політики.

Важливе теоретико-методологічне підґрунтя для осмислення сучасних трансформацій соціально-економічного простору формують праці В. Гесця [2, 3], у яких обґрунтовується необхідність переходу від моделі відновлення окремих секторів чи територій до відновлення цілісної соціально-економічної системи держави, здатної забезпечувати структурну стійкість та довгостроковий розвиток в умовах високої

невизначеності. У цьому контексті наслідки війни розглядаються не лише як джерело поточних втрат, але і як чинник глибоких просторових та структурних трансформацій економіки України.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із проблематикою резильєнтності регіонів і територіальних громад. Автори колективної монографії [4] акцентують увагу на ризиках зниження ендегенного потенціалу регіонів в умовах війни, глобальної нестабільності та посилення зовнішніх шоків.

Водночас значна увага вітчизняних науковців приділяється демографічним аспектам трансформації просторового розвитку. Зокрема, у працях Е. Лібанової [5] досліджуються процеси воєнної міграції, територіального перерозподілу населення, втрати людського потенціалу та їхній вплив на перспективи соціально-економічного відновлення країни. Науковиця наголошує, що міграційні процеси, спричинені війною, формують нову географію населення та ринку праці України, створюючи як додаткові можливості розвитку для окремих територій, так і ризики поглиблення міжрегіональних диспропорцій. Такий підхід актуалізує необхідність аналізу демографічних змін не ізольовано, а в контексті ширших процесів трансформації соціально-економічного простору держави.

Питання трансформації регіональної політики в умовах війни розглядаються у працях В. Захарченка [6], який підкреслює необхідність оновлення підходів до державної регіональної політики з урахуванням викликів воєнного часу та потреб повоєнного відновлення. Суміжні аспекти досліджуються також у працях, присвячених багаторівневому врядуванню, де наголошується, що війна, децентралізація та євроінтеграційний курс радикально змінюють контекст регіонального розвитку України [7].

У сучасних українських публікаціях дедалі більшої уваги набуває проблематика територіальної згуртованості. Зокрема, А. Ткачук та співавтори [8] розглядають політику згуртованості ЄС як важливий орієнтир для модернізації регіональної політики України та формування нових механізмів підтримки територій. У працях Л. Гришко [9] увагу зосереджено на можливостях підвищення згуртованості територіальних громад через інтеграцію відповідних цілей у місцеві стратегії розвитку з урахуванням підходів політики згуртованості ЄС.

Вагомий внесок у дослідження сучасних трансформацій просторового розвитку зроблено науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Зокрема, у колективній монографії [10] просторовий розвиток розглянуто крізь призму структурних зрушень економіки, концентрації економічної активності, регіональних диспропорцій та впливу євроінтеграційних процесів на територіальну організацію розвитку держави.

Утім, незважаючи на значний науковий доробок у сфері просторового розвитку, регіональної політики, демографічних трансформацій, економічної резильєнтності та повоєнного відновлення, проблема територіальної фрагментації соціально-економічного простору України залишається недостатньо дослідженою. Існуючі дослідження переважно зосереджуються на окремих аспектах воєнних трансформацій – демографічних, економічних, інфраструктурних чи інституційних. Натомість

комплексний аналіз територіальної фрагментації як системного наслідку війни, що проявляється через взаємопов'язані безпеково-екологічні, демографічні та соціально-економічні, інфраструктурні й інституційні процеси, потребує подальшого наукового опрацювання. Саме це визначає актуальність та наукову спрямованість даного дослідження.

Метою статті є ідентифікація основних проявів територіальної фрагментації соціально-економічного простору України в умовах війни та обґрунтування напрямів її подолання в контексті повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Територіальна фрагментація соціально-економічного простору України є комплексним наслідком повномасштабної війни, що відображає посилення просторової нерівномірності умов життєдіяльності населення, функціонування економіки та реалізації управлінських процесів. Її прояви мають багатовимірний характер та охоплюють, найперше, безпеково-екологічну, демографічну і соціально-економічну, інфраструктурну та інституційну складові. Аналіз зазначених проявів дає змогу оцінити масштаби трансформації соціально-економічного простору держави та окреслити ключові виклики для повоєнного відновлення територій.

Безпеково-екологічна фрагментація проявляється у нерівномірному просторовому розподілі безпекових, екологічних та техногенних ризиків, концентрація яких переважно характерна для прифронтових і прикордонних територій. Внаслідок війни окремі регіони України стали осередками накопичення багатьох взаємопов'язаних загроз, що формують різні умови життєдіяльності населення та функціонування господарських систем.

Повномасштабна війна спричинила суттєву просторову концентрацію безпекових, екологічних, техногенних та інфраструктурних ризиків у прифронтових і прикордонних регіонах України. Одним із найбільш масштабних проявів цієї концентрації стало критичне мінне забруднення території держави (Україна нині є найбільш замінованою державою світу). Станом на червень 2025 р. площа потенційно замінованих територій країни становила близько 137–139 тис. км² (або 25% території України), що перевищує площу Англії або Греції разом із островами. У небезпечних районах та поблизу них проживає понад 6 млн осіб. За оцінками ООН, загальна кількість мін та нерозірваних боєприпасів може перевищувати 1 млн одиниць [11]. Найбільш постраждалими залишаються прифронтові та прикордонні області, зокрема Харківська, Сумська та Запорізька, де значні площі сільськогосподарських земель залишаються непридатними для використання через мінування та наявність нерозірваних боєприпасів. Це формує довгострокові ризики для життєдіяльності населення, розвитку аграрного сектору, функціонування транспортної та інженерної інфраструктури, а також суттєво ускладнює процеси економічного відновлення постраждалих територій. Масштаби проблеми потребують значних фінансових і часових ресурсів. Зокрема, наприкінці 2024 р. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оцінювало потреби на розмінування пріоритетних територій у близько 38 млрд дол. США [12] та орієнтовно 10 років робіт, тоді як Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України у лютому 2025 р. оцінило потреби України на гуманітарне розмінування

у 29,8 млрд дол. США [13]. Водночас повне очищення території країни від мін та нерозірваних боєприпасів може тривати сотні років.

Суттєві ризики і небезпеки сформувалися й у сфері енергетичної безпеки. Аналітики KSE Institute [14] оцінюють непрямі втрати енергетичного сектору у 75,3 млрд дол. США. Масовані атаки РФ призвели до пошкодження значної частини генеруючих потужностей та енергетичної інфраструктури України. Натомість руйнування енергетики безпосередньо впливає на функціонування транспорту, промисловості, комунальної та соціальної інфраструктури, що посилює просторову нерівномірність умов життєзабезпечення населення.

Ситуація навколо Запорізької АЕС, найбільшої атомної електростанції Європи, залишається одним із ключових джерел ядерних ризиків для України та Європи загалом. МАГАТЕ систематично фіксує пошкодження енергетичної інфраструктури, перебої із зовнішнім електроживленням станції, атаки поблизу об'єкта та ризики для систем охолодження ядерного палива [15].

Особливо високий рівень ризиків і небезпек сформувався у промислово розвинених регіонах сходу та півдня України, де традиційно концентрувалися підприємства важкої промисловості, металургії та транспортно-логістичної інфраструктури. Зокрема, упродовж лютого 2022 р. – квітня 2026 р. зафіксовано 304 випадки пошкодження промислових об'єктів у Дніпропетровській області, 215 – у Сумській, 193 – у Харківській та 99 – у Донецькій області [16], що сукупно становить майже 66% від загальної кількості зафіксованих випадків пошкодження промислових об'єктів в Україні.

За оцінками GMK Center [17], понад 80% втрат промисловості та торгівлі припадає на Донецьку, Харківську, Запорізьку, Миколаївську та Київську області. Руйнування промислових гігантів, зокрема металургійних комбінатів «Азовсталь» та ММК ім. Ілліча, спричинило не лише масштабні економічні втрати, а й формування довгострокових екологічних і техногенних загроз. Знищення виробничих комплексів, складів пального, енергетичних об'єктів і транспортної інфраструктури супроводжується забрудненням атмосферного повітря, ґрунтів і водних ресурсів, підвищенням ризиків аварій, пожеж, витоків небезпечних речовин та деградацією природних екосистем.

Упродовж лютого 2024 р. – квітня 2026 р. зафіксовано 2813 випадків завдання **екологічної шкоди**, близько 75% яких припадає на прифронтові регіони (Дніпропетровська, Харківська, Сумська, Запорізька, Донецька, Луганська, Миколаївська, Херсонська області) [16], що перебувають у зоні активних бойових дій або систематичних обстрілів. Найбільш поширеними проявами екологічної шкоди є пошкодження енергетичної інфраструктури та промислових об'єктів, деградація екосистем, забруднення морського середовища, а також зростання ризиків ядерної та техногенної безпеки.

Руйнування Каховської ГЕС спричинило одну з найбільших техногенно-екологічних катастроф у Європі за останні десятиліття. За оцінками ООН, руйнування дамби призвело до вивільнення понад 18 км³ води, створило загрозу для близько 80 населених пунктів та потенційно вплинуло на доступ до питної води для майже 1 млн осіб [18]. Водночас екологічні наслідки мають довгостроковий характер: у водні ресурси та ґрунти

потрапили токсичні речовини, важкі метали та промислові забруднювачі, а руйнування систем зрошення спричинило деградацію аграрного потенціалу південних регіонів.

Війна спричинила масштабну концентрацію екологічних ризиків в акваторії Чорного моря та унікальних природоохоронних екосистемах півдня і сходу України. За весь період війни (станом на квітень 2026 р.) зафіксовано 57 випадків негативного впливу на морську екосистему в Одеській області та ще 38 – у Миколаївській області [19]. За оцінками експертів [20], наслідки бойових дій для екосистем Чорного моря матимуть довгостроковий характер і вже призвели до суттєвого погіршення стану морського середовища, забруднення вод токсичними речовинами, важкими металами та нафтопродуктами. Зокрема, після руйнування Каховської ГЕС у водах Чорного моря було зафіксовано значне зростання концентрації токсичних промислових і сільськогосподарських забруднювачів, а також важких металів – цинку, міді, хрому та нікелю. Це негативно вплинуло на стан морських екосистем і популяцію морських ссавців. Зокрема, у 2022 р. смертність морських ссавців у Чорному морі була у 2,2 рази вищою порівняно із середнім рівнем 2019–2021 рр.

Суттєвих втрат зазнали й природоохоронні території східних регіонів України. Зокрема, Національний природний парк «Кремінські ліси» у Луганській області, який є одним із найбільших лісових масивів Східної України та унікальною бореальною екосистемою степової зони, фактично був знищений внаслідок бойових дій, пожеж, фортифікаційного будівництва та вирубки лісу. За оцінками фахівців [20], руйнування охопило не лише рослинний покрив, а й ґрунтові екосистеми, що унеможливило відновлення природного комплексу у його попередньому вигляді. Водночас значна частина рідкісних видів флори і фауни опинилася під загрозою зникнення.

Демографічна та соціально-економічна фрагментація. Одним із найбільш масштабних проявів територіальної фрагментації соціально-економічного простору України стало формування асиметричних демографічних та економічних траєкторій розвитку регіонів. Війна спричинила суттєвий просторовий перерозподіл населення, трудових ресурсів, бізнесу та капіталу, що посилює міжрегіональні диспропорції та зумовило формування різних моделей адаптації територій до воєнних викликів.

За різними оцінками, на підконтрольній Україні території станом на поч. 2026 р. проживало 28–31 млн осіб (за оцінками міжнародних організацій – 33,3–38 млн осіб), що на 6–10 млн осіб менше, ніж у 2019 р. [21]. Війна спричинила суттєвий **просторовий перерозподіл населення** між регіонами України. Найбільше зростання частки населення в загальноукраїнському показнику (оціночні значення) спостерігалось у відносно безпечних тилових та прикордонних регіонах, насамперед у Києві (з 9,9% у 2019 р. до 13,3% у 2025 р.), Львівській (з 6,1% до 8,3%), Одеській (з 6,3% до 7,5%), Івано-Франківській (з 2,0% до 2,4%) та Волинській (з 2,4% до 3,3%) областях. Натомість у прифронтових та найбільш небезпечних регіонах відбулося різке скорочення частки населення в загальноукраїнському показнику: у Донецькій області – з 5,3% до 0,8%, Херсонській області – з 2,5% до 0,4%, Харківській області – з 7,5% до 6,8%, Запорізькій області – з 4,4% до 2,7% [22, 23]. Це свідчить про формування нової просторової конфігурації населення України, посилення демографічної концентрації у тилових

регіонах та поглиблення міжрегіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку.

Станом на 12.05.2026 р. кількість **внутрішньо переміщених осіб** в Україні становила понад 4,6 млн осіб. Найбільша їх концентрація спостерігалася у Харківській (11%), Донецькій (10,8%; на підконтрольній Україні території) та Дніпропетровській (10,3%) областях [24], на які сукупно припадало майже 34% усіх ВПО. Додаткове навантаження на ці регіони формує також концентрація поранених військовослужбовців, які проходять первинне лікування у місцевих медичних закладах. У результаті суттєво посилюється навантаження на локальні ринки праці, житлову, соціальну, медичну та комунальну інфраструктуру, що поглиблює міжрегіональні диспропорції соціально-економічного розвитку та ускладнює забезпечення збалансованого функціонування регіонів та громад.

Суттєві демографічні трансформації безпосередньо вплинули на характер соціально-економічного розвитку регіонів. Концентрація населення, трудових ресурсів та внутрішнього попиту у відносно безпечних територіях супроводжувалася релокацією бізнесу, перерозподілом інвестиційної активності та формуванням різних економічних траєкторій розвитку регіонів. У результаті війна не лише змінила просторову структуру населення України, а й поглибила соціально-економічну фрагментацію територіального розвитку.

Найбільш ураженими сьогодні залишаються прифронтові (Донецька, Харківська, Херсонська, Запорізька та частково Дніпропетровська), а також прикордонні (Сумська та Чернігівська) області, які систематично зазнають обстрілів і руйнувань. Водночас західні тиллові регіони (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Чернівецька та Хмельницька області) стали основними центрами концентрації релокованого бізнесу, капіталу, трудових ресурсів та інвестиційної активності.

За даними НБУ [25], станом на квітень 2026 р. 82,4% **пошкодженого житла та об'єктів інфраструктури** внаслідок атак рф припадало на прифронтові Донецьку, Харківську, Сумську, Запорізьку, Дніпропетровську та Миколаївську області. При цьому майже третина усіх пошкоджень була зосереджена у Донецькій області. Така концентрація руйнувань формує суттєву просторову асиметрію умов життєдіяльності та економічного розвитку регіонів, поглиблюючи диспропорції між прифронтовими та тилловими територіями.

Диференціація регіонального розвитку посилюється і через асиметричну динаміку **ділової активності та фінансової стійкості бізнесу**. Після різкого погіршення ділових очікувань у 2022 р. траєкторії відновлення регіонів суттєво розійшлися залежно від рівня безпекових ризиків. Зокрема, фінансовий результат (сальдо) до оподаткування у 2022-2024 рр. порівняно із середнім рівнем 2017-2021 рр. у західних регіонах зріс на 153,9% (у тиллових¹ регіонах загалом – на 98,1%), тоді як у прифронтових регіонах скоротився на 214,6%. У прикордонних Сумській та Чернігівській областях, які систематично потерпають від транскордонних обстрілів, відповідний показник знизився на 42,2%

¹ Регіони, що не межують із рф чи окупованими територіями.

[25]. Це свідчить про формування принципово різних траєкторій фінансово-економічної стійкості регіонів в умовах війни.

Особливо помітною є регіональна асиметрія у сфері **аграрного виробництва**. У 2022–2025 рр. валовий збір зернових культур у прифронтових регіонах скоротився на 64% відносно середнього довоєнного рівня, а олійних – на 49% [25]. Водночас у тилових регіонах урожай зернових зменшився лише на 1%, тоді як виробництво олійних культур навіть зросло на 37%. Поглиблення диспропорцій зумовлюється не лише окупацією територій та бойовими діями, а й руйнуванням систем зрошення, дефіцитом кадрів, знищенням техніки та посиленням кліматичних ризиків у південних регіонах, зокрема після підриву Каховської ГЕС.

Регіональна асиметрія чітко простежується і у **сфері послуг**. Зокрема, у прифронтових регіонах реальний обсяг реалізованих послуг у 2025 р. становив лише близько 66% від рівня 2021 р., тоді як у західних і тилових регіонах показник фактично повернувся до довоєнного рівня. Найкращу динаміку продемонстрували прикордонні області, де у 2024–2025 рр. обсяг реалізованих послуг перевищив рівень 2021 р. більш ніж на 10% [25]. Така специфіка економічної активності зумовлена поєднанням двох різноспрямованих процесів. З одного боку, відбувалася масштабна релокація підприємств, капіталу та трудових ресурсів до західних регіонів України. З іншого – у прикордонних і прифронтових областях сформувалася висока концентрація підрозділів сил оборони та пов'язаних із ними сервісних, логістичних і забезпечувальних функцій. У результаті значні оборонні потреби та присутність військовослужбовців підтримують локальний попит на товари і послуги, що виступає одним із ключових чинників економічної активності цих територій в умовах війни.

Іншим проявом посилення територіальної фрагментації є **нерівномірне відновлення та розвиток житлового будівництва**. Найвищі показники загальної площі житлових будівель, прийнятих в експлуатацію у розрахунку на 1 тис. осіб населення у 2024 р., характерні для Київської (781,1 м²), Волинської (337,8 м²), Івано-Франківської (337,7 м²), Львівської (317,2 м²), Чернівецької (288,0 м²) та Закарпатської (272,9 м²) областей. Натомість у Донецькій області відповідний показник становив лише 4,9 м², у Херсонській – 3,5 м², а у Луганській області житлове будівництво фактично припинилося [26]. Це свідчить про різке посилення територіальної поляризації інвестиційної та будівельної активності.

Переміщення підприємств у безпечні регіони України, внутрішня та зовнішня міграція населення і фахівців суттєво змінили ситуацію на **регіональних ринках праці**. У західних областях кількість вакансій у перші місяці війни була майже втричі меншою порівняно із січнем 2022 р. внаслідок різкого зростання чисельності шукачів роботи [27]. Це спричинило посилення конкуренції на локальних ринках праці, структурні дисбаланси зайнятості та додаткове навантаження на системи соціальної підтримки населення.

Отже, війна формує не лише короткострокові дисбаланси, а й довгострокову структурну фрагментацію просторового розвитку України. В Інфляційному звіті за квітень 2026 р. [25] НБУ попереджає про ризик формування в Україні депресивних

економічних кластерів у прифронтових і прикордонних регіонах, де масштабні руйнування інфраструктури поєднуються з виснаженням економічної бази, дефіцитом електроенергії, відпливом населення і, відповідно, нестачею кадрів, ризиками ведення бізнесу та обмеженими можливостями інвестиційного відновлення. Водночас економічна активність дедалі більше концентрується у відносно безпечних тиллових областях.

Іншим проявом територіальної фрагментації соціально-економічного простору України стало **нерівномірне територіальне навантаження на житлову, соціальну, комунальну, транспортну та інженерну інфраструктуру**. Внаслідок масштабних міграційних процесів, релокації бізнесу та концентрації гуманітарних і логістичних функцій у відносно безпечних регіонах сформувалися суттєві міжрегіональні відмінності у рівні використання та завантаження інфраструктурних систем. У перші місяці повномасштабної війни масовий приплив внутрішньо переміщених осіб, релокація бізнесу, переміщення гуманітарних, логістичних та управлінських функцій у відносно безпечні території сформували безпрецедентний тиск на житлову, транспортну, соціальну, комунальну та інженерну інфраструктуру приймаючих громад. Найбільшого навантаження зазнали західні (насамперед, прикордонні) регіони, великі міста та їх агломерації, які стали ключовими центрами концентрації населення, економічної активності та гуманітарної підтримки. Для цих територій характерними стали інтенсифікація транскордонної інтеграції, розвиток логістичних та сервісних функцій, активізація ринку житла та сфери послуг, а також концентрація людського капіталу та фінансових потоків [28].

Одним із найбільш відчутних наслідків міграційного навантаження стало **загострення житлової проблеми** у тиллових регіонах. Значний приплив ВПО у відносно безпечні області, насамперед Карпатського регіону, спричинив стрімке зростання попиту на житло, дефіцит пропозиції доступного (у контексті вартості) житла та суттєве підвищення вартості оренди і купівлі нерухомості. Особливо гостро ці процеси проявилися у Львівській агломерації та великих містах заходу України, де посилювалася житлова недоступність як для місцевого населення, так і для внутрішньо переміщених осіб. Наприкінці 2025 р. Львів став найдорожчим містом України за вартістю житла на первинному ринку: середня ціна найдешевшої однокімнатної квартири становила близько 61,7 тис. дол. США. Для порівняння, у Сумах аналогічне житло коштувало близько 23,2 тис. дол. США. Водночас найвищі орендні ставки на однокімнатні квартири були зафіксовані в Ужгороді – близько 21,3 тис. грн на місяць, тоді як у Львові середня вартість оренди становила 17 тис. грн, а у Києві – 16 тис. грн. Високими темпами зростала вартість оренди й в Івано-Франківську, де протягом року ціни зросли приблизно на 15 % та майже досягли рівня столичних показників [29].

Водночас різко **погіршилася доступність житла** для населення. Якщо у Харкові оренда однокімнатної квартири становила близько 20% від середньої заробітної плати, то в Ужгороді на оренду аналогічного житла необхідно було спрямовувати близько 80% середнього місячного доходу. А орендна плата за двокімнатне житло в Ужгороді перевищувала середню заробітну плату в регіоні [29], що свідчить про формування суттєвих соціальних дисбалансів та зростання фінансового навантаження на домогосподарства у тиллових регіонах.

Критичним викликом для тилкових регіонів стало також **перевантаження інженерної та комунальної інфраструктури**. Значна частина систем водо-, тепло- та електропостачання в українських громадах була сформована ще у попередні десятиліття та не розрахована на різке зростання чисельності населення, підвищення щільності забудови та суттєве збільшення навантаження на мережі. Ситуація додатково ускладнюється атаками на енергетичну інфраструктуру, необхідністю забезпечення безперебійного функціонування критичних об'єктів, а також дефіцитом енергоресурсів і резервних потужностей.

Особливо високим є навантаження на систему **охорони здоров'я**. Ще у довоєнному 2021 р. частка Львівської області у загальноукраїнській кількості поданих декларацій про вибір лікаря первинної медичної допомоги становила 6,9%, що приблизно відповідало показнику Харківської області, тоді як найбільша частка припадала на Дніпропетровську область – 8,3%. Однак станом на травень 2026 р. частка Львівської області зросла до 7,5%, тоді як частка прифронтової Харківської області скоротилася до 5,9%. Водночас зросла і частка тилового м. Києва – з 7,4% до 8,1% [30]. Це підтверджує просторову трансформацію навантаження на систему охорони здоров'я та концентрацію медичних послуг у відносно безпечних регіонах держави. Тиллові медичні заклади фактично перетворилися на основні центри лікування, реабілітації та надання високоспеціалізованої допомоги пораненим військовослужбовцям і цивільному населенню. Водночас значний приплив внутрішньо переміщених осіб спричинив різке збільшення кількості пацієнтів у системі первинної та вторинної медичної допомоги. Додаткове навантаження формує і суттєве зростання потреби у психологічній та психіатричній допомозі для військових, ветеранів, членів їхніх родин і цивільного населення, яке зазнало травматичного впливу війни.

Освітня система тилкових регіонів також функціонує в умовах значного перевантаження. Збільшення чисельності дітей із числа ВПО, потреба у додаткових місцях у закладах освіти, адаптація навчального процесу до змішаних та дистанційних форматів, а також необхідність забезпечення психологічної підтримки учнів і педагогів формують додаткові виклики для місцевих громад.

В умовах війни суттєвого навантаження зазнала **транспортно-логістична інфраструктура** тилкових та прикордонних регіонів України, де відбулася концентрація логістичних, складських і транспортних функцій. Показовим є приклад Львівської області, яка внаслідок зміни логістичних маршрутів та переорієнтації транспортних потоків стала одним із ключових транспортно-логістичних хабів держави. Темп приросту обсягу пасажирообігу автомобільним транспортом у 2025 р. порівняно з 2021 р. в Україні становив 108,3 %, тоді як у Львівській області – 182,3 %. Водночас частка Львівської області у загальноукраїнському обсязі пасажирообігу автомобільним транспортом зросла з 7,3 % у 2021 р. до 11,4 % у 2024 р. [26, 31].

Після руйнування значної частини складських комплексів у Київському регіоні на початку 2022 р. значна кількість логістичних, дистрибуційних і складських компаній переорієнтувалася на західні області України, насамперед Львівську область, де рівень вакантності складської нерухомості за короткий період фактично наблизився до нульового рівня [32].

Додаткове навантаження сформувалося й на **прикордонну автомобільну та залізничну інфраструктуру** західних областей. Недостатня кількість контрольно-пропускних пунктів, обмежена пропускна здатність залізничних переходів та перевантаження дорожньої інфраструктури спричинили формування багатоденних черг на кордоні та суттєве зростання логістичних витрат бізнесу [32].

Таким чином, інфраструктурна фрагментація проявляється у нерівномірному розподілі навантаження на житлову, комунальну, соціальну та транспортно-логістичну інфраструктуру територій. Концентрація населення, бізнесу та функцій забезпечення у відносно безпечних регіонах посилює навантаження на наявні інфраструктурні системи та потребує прискореної модернізації й розширення їхньої пропускної спроможності. Водночас території, що перебувають у зоні активних бойових дій, стикаються з руйнуванням інфраструктурної бази та обмеженням доступу до базових послуг, що додатково поглиблює територіальну фрагментацію соціально-економічного простору України.

Інституційна фрагментація проявляється у недостатній узгодженості стратегічних, просторових, фінансових та управлінських механізмів розвитку територій, а також у різній спроможності регіонів і громад адаптуватися до нових викликів воєнного часу та євроінтеграційних трансформацій. В умовах війни це призводить до посилення розривів між потребами територій та наявними інструментами їх планування, фінансування і розвитку.

Попри сформовану в Україні систему документів державної регіональної політики (Державну стратегію регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку та стратегій розвитку територіальних громад) на практиці між ними часто зберігається низький рівень узгодженості, різні планові горизонти та фрагментарність підходів до реалізації просторового розвитку. **Значна частина стратегій громад залишається формалізованою та недостатньо інтегрованою із просторовими рішеннями,** містобудівною документацією, бюджетним плануванням і механізмами реалізації інвестиційних проєктів.

В Україні продовжується формування оновленої системи стратегічного та просторового планування, у межах якої стратегія розвитку громади та комплексний план просторового розвитку території мають функціонувати як єдина система в контексті аналітичному, просторовому і змістовому [33]. Проте на практиці громади часто мають **значну кількість планувальних документів, які недостатньо узгоджені між собою,** що ускладнює прийняття комплексних управлінських рішень та реалізацію довгострокових проєктів розвитку.

Додатковим викликом є швидка **зміна просторової структури населення та економічної активності.** Масштабна внутрішня міграція населення, релокація бізнесу, нерівномірність демографічних процесів та асиметричність економічного відновлення формують постійну зміну потреб територій у житловій, транспортній, соціальній та комунальній інфраструктурі. Навіть у тилу частина громад (як правило, на сільських територіях) фіксує суттєве скорочення чисельності населення та економічної активності, тоді як інші (насамперед, великі міста та їх агломерації) – стикаються з перевантаженням соціальних систем, житлового фонду та інженерної інфраструктури. У цих умовах традиційні підходи до стратегування втрачають достатній рівень прогнозованості та потребують переходу до більш адаптивних і сценарно орієнтованих моделей планування.

Суттєво ускладнюється і система **фінансування регіонального розвитку**. Війна значно скоротила можливості державного бюджету щодо підтримки розвитку територій, а механізми фінансування державної регіональної політики залишаються нестабільними та недостатньо прогнозованими. Зокрема, Державний фонд регіонального розвитку, який тривалий час розглядався як один із ключових інструментів фінансування регіонального розвитку, фактично втратив свою системну роль, а його обсяг у 2026 р. становить лише 2 млрд грн, або близько 0,4% податкових надходжень місцевих бюджетів 2025 р. [34]. Це суттєво обмежує можливості громад щодо реалізації стратегічних та інфраструктурних проєктів розвитку.

Додатково ускладнює процес планування **необхідність адаптації української системи регіонального розвитку до європейських підходів та вимог**. Європейська інтеграція потребує синхронізації національних стратегічних документів із пріоритетами політики згуртованості ЄС, розвитку механізмів співфінансування, підвищення прозорості управління фондами та формування стабільної системи підтримки регіонального розвитку [34]. Водночас українські громади та регіони часто не мають достатньої інституційної, кадрової та фінансової спроможності для ефективного впровадження таких підходів.

Таким чином, інституційна фрагментація проявляється у недостатній координації стратегічного, просторового та бюджетного планування, нестабільності фінансових механізмів підтримки розвитку територій, а також у нерівній спроможності громад і регіонів реагувати на виклики воєнного часу та процеси європейської інтеграції. Наслідком цього стає зниження ефективності реалізації політики відновлення та поглиблення міждержавних диспропорцій розвитку.

Результати дослідження (рис. 1) свідчать, що подолання територіальної фрагментації соціально-економічного простору України потребує переходу до моделі поліцентричного та просторово збалансованого розвитку, орієнтованої на зміцнення територіальної згуртованості, підвищення резильєнтності регіонів і громад, а також гармонізацію системи стратегічного та просторового планування відповідно до європейських підходів.

В умовах повоєнного відновлення ключовим завданням державної регіональної політики має стати не лише відбудова зруйнованих об'єктів, а й відновлення функціональної цілісності соціально-економічного простору держави та зменшення міждержавних диспропорцій розвитку. У короткостроковій перспективі першочергового значення набувають відновлення критичної інфраструктури, забезпечення базової просторової зв'язаності територій та реалізація спеціальних програм підтримки громад і територій, що зазнали найбільших втрат унаслідок війни. Важливими завданнями є також координація стратегічного, просторового, бюджетного та інвестиційного планування на основі принципів багаторівневого врядування, удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління розвитком територій, а також підвищення економічної резильєнтності регіонів і громад через диверсифікацію економічної діяльності та актуалізацію підходів смарт-спеціалізації. Одночасно потребує вдосконалення система ідентифікації функціональних типів територій як основа для формування більш адресних механізмів державної регіональної політики.

ПОВНОМАСШТАБНА ВІЙНА

ТЕРИТОРІАЛЬНА ФРАГМЕНТАЦІЯ

<i>безпеково-екологічна</i>	<i>демографічна та соціально-економічна</i>	<i>інфраструктурна</i>	<i>інституційна</i>
– концентрація безпечових ризиків; – мінне забруднення територій; – техногенні та енергетичні загрози; – деградація природних екосистем	– просторовий перерозподіл населення; – концентрація ВПО; – релокація економічної активності; – економічна поляризація регіонів	– нерівномірне інфраструктурне навантаження; – житлова нерівновага; – перевантаження соціальної та комунальної інфраструктури; – транспортно-логістичні дисбаланси	– неузгодженість системи планування; – нестабільність механізмів фінансування розвитку; – нерівна інституційна спроможність територій; – адаптаційні виклики багаторівневого врядування

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ВІДНОВЛЕННЯ

– подолання територіальної фрагментації та зміцнення просторової цілісності держави; – формування просторово збалансованого та територіально згуртованого розвитку; – підвищення резильєнтності регіонів і територіальних громад; – удосконалення системи стратегічного та просторового планування відповідно до європейських підходів

МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ

<i>першочергові (короткострокові)</i>	<i>середньострокові</i>
– відновлення критичної інфраструктури; – підтримка територій відновлення; – координація стратегічного, просторового та бюджетного планування; – підвищення економічної резильєнтності регіонів і громад; – удосконалення типології функціональних територій	– цільові програми підтримки функціональних територій; – узгодження секторальної, просторової, бюджетної та інвестиційної політики; – розвиток агломерацій, кластерів та індустріальних парків; – підтримка полюсів зростання та центрів розвитку; – інтегровані стратегії розвитку функціональних територій

РЕЗУЛЬТАТ

– відновлення просторової цілісності держави; – посилення просторової інтегрованості (згуртованості); – поліцентричний розвиток; – підвищення резильєнтності територій

Рис. 1. Прояви територіальної фрагментації соціально-економічного простору України та механізми її подолання в умовах повсякденного відновлення

Джерело: розроблено авторами

У середньостроковій перспективі доцільним є запровадження цільових програм підтримки розвитку окремих функціональних типів територій, посилення узгодженості секторальної, просторової, бюджетної та інвестиційної політик, а також розвиток інтегрованих форм просторової організації економіки. Важливу роль у цьому процесі можуть відігравати агломерації як полюси відновлення та зростання, кластери, індустріальні парки, механізми міжмуніципального співробітництва та державно-приватного партнерства. Поряд із цим необхідним є посилення поліцентричного просторового розвитку через підтримку опорних центрів зростання та розроблення інтегрованих стратегій розвитку функціональних територій, зокрема агломерацій, прикордонних, гірських територій та територій під впливом промислової трансформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Повномасштабна війна стала чинником глибокої трансформації соціально-економічного простору України, наслідком якої є посилення територіальної фрагментації. На відміну від традиційних міжрегіональних диспропорцій, сучасна фрагментація формується під впливом просторово нерівномірної концентрації безпекових ризиків, демографічних втрат, економічної активності, інфраструктурного навантаження та управлінських ресурсів. У результаті в Україні фактично формуються території з різними моделями функціонування та потенціалом розвитку – від територій концентрації ризиків і втрат до територій концентрації населення, бізнесу та інвестиційної активності. За таких умов ключовим завданням державної регіональної політики має стати не лише відбудова пошкоджених об'єктів, а відновлення просторової цілісності держави через механізми територіальної згуртованості, поліцентричного розвитку та підвищення резильєнтності регіонів і громад.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням типології територій України за моделями функціонування в умовах війни та обґрунтуванням диференційованих механізмів регіональної політики, спрямованих на територіальну згуртованість, поліцентричність і резильєнтність

Список використаних джерел

1. Кравців В.С., Сторонянська І.З. Регіональна політика vs просторові зрушення економіки України: пошук відповідей на актуальні питання. *Вісник НАН України*. 2025. № 3. С. 29–38. <https://doi.org/10.15407/vsn2025.03.029>.
2. Геєць В. Пріоритетність в програмі повоєнного відродження економіки України. *Міжнародна економічна політика*. 2024. № 2 (41). С. 8–20. DOI: <https://doi.org/10.33111/ier.2024.41.01>
3. Геєць В. Суперечності та перспективи економічного зростання на інноваційній основі в Україні. *Економіка України*. 2024. Т. 67, № 11 (756). С. 3–28. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.003>
4. Резильєнтність ендогенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків: монографія / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. Львів, 2024. 307 с. <https://ird.gov.ua/irdp/p20240001.pdf>
5. Лібанова Е. М. «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2024. № 4. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.003>

6. Захарченко В.І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків / В.І. Захарченко // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2025. № 1 (31). С. 17–31. DOI: <https://doi.org/10.15276/EJ.01.2025.2>.
7. Телендій А. А. Регіональний розвиток України в умовах багаторівневого врядування: координація центральної влади, регіонів і територіальних громад. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2025. Т. 36 (75), № 6. С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.6/08>
8. Політика згуртованості. ЄС та Україна. Аналітична записка / А. Ткачук, Ю. Третяк, Р. Ткачук та ін. *Децентралізація*. 2024. 16 лип. URL: <https://www.decentralization.ua/news/18332>
9. Гришко Л. М. Шляхи підвищення згуртованості територіальних громад в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 46. С. 236–261. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2023-46-236>
10. Просторовий розвиток економіки України: сучасні тренди трансформації та виклики європейської інтеграції: монографія; наук. ред. В. С. Кравців, І. З. Сторонянська / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2024. 451с.
11. Площа замінованих земель в Україні перевищила територію Англії. URL: <https://bukvy.org/ploshha-zaminovanyh-zemel-v-ukrayini-perevyshhyla-terytoriyu-angliyi/>
12. У Кабміні оцінили розмінування пріоритетних територій України майже у \$38 млрд. URL: <https://investigator.org.ua/ua/war/272121/>
13. Потреби України у розмінуванні скоротилися на \$5 млрд завдяки прогресу в очищенні земель, – звіт RDNA4. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/f9f18a5a-63c1-43d4-8fec-b4dcc721caba>
14. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії Росії проти України до кінця 2026 року : лютий 2026 / Д. Андрієнко, Д. Горюнов, Т. Маршалок та ін. ; KSE Institute. 2026. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2026/02/KSE-Institute_Losses-2026-Report-ua-2.pdf
15. Update 349 – IAEA Director General Statement on Situation in Ukraine. URL: https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-349-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine?utm_source=com
16. Як бойові дії рф вплинули на довкілля України у 2025 році? URL: https://ecoaction.org.ua/iak-bojovi-dii-rf-vplynuly-dovk-ua-2025.html?utm_source=chatgpt.com
17. Григоренко Ю. Яких втрат завдала війна українській економіці та ГМК. URL: <https://gmk.center.ua/posts/iaki-vtraty-zavdala-vijna-ukrainskij-ekonomitsi-ta-hirnycho-metalurhijnomu-kompleksu/>
18. Потенційні довгострокові наслідки руйнування дамби Каховського водосховища. Спільна аналітична записка команди ООН в Україні. 9 червня 2023 року. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-06/Ukr_UN%20Ukraine%20Analytical%20note%20on%20long%20term%20impact%20of%20Kakhovka%20Dam%20destruction_ed.pdf
19. Випадки потенційної шкоди довкіллю, спричинені російською агресією : [інтерактивна мапа] / Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua/warmap.html>
20. Environmental consequences of the war in Ukraine: Dec 2025 – February 2026 review. URL: https://uwecworkgroup.info/environmental-consequences-of-the-war-in-ukraine-dec-2025-february-2026-review/?utm_source=chatgpt.com
21. Якобчук А. Forbes Ukraine оцінив фактичну чисельність населення: Україна втратила мільйони людей за п'ять років. URL: <https://slovoproslovo.info/forbes-demographiya-ukrayiny-otsinka-naseleennya/>

22. Свиридова А. На підконтрольній Україні території проживає від 28 до 31 млн людей. URL: <https://skilky-skilky.info/na-pidkontrolniy-ukraini-terytorii-prozhyvaie-vid-28-do-31-mln-liudey/>.
23. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>
24. Внутрішньо переміщені особи: аналітичний дашборд/ Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo/>
25. Інфляційний звіт : квітень 2026 року / Національний банк України. 2026. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2026-Q2.pdf?v=17
26. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: <https://stat.gov.ua/>
27. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації : аналітична записка / Центр Разумкова. Київ, 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
28. Васильців Т. Г., Біль М. М. Резильєнтність якості життя населення: проєкція впливу домінант структурних соціальних змін і зовнішніх загроз. Актуальні питання економічних наук. 2026. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18778369>
29. Підсумки 2025 року для ринку нерухомості: статистика ЛУН. URL: <https://lun.ua/stat/statistic-market-summary-0921>
30. Національна служба здоров'я України. Статистика поданих декларацій про вибір лікаря первинної медичної допомоги. URL: <https://nszu.gov.ua/dashboards/statistika-podanix-deklaracii-pro-vibir-likaria-per>
31. Головне управління статистики у Львівській області: офіційний вебсайт. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
32. Настич І. Логістика в Україні: зміна фокуса та перспективи відновлення. URL: https://propertytimes.com.ua/industrialnaya_nedvizhemost/logistika_v_ukrayini_zmina_fokusa_ta_perspektivi_vidnovlennya
33. Стратегічне планування розвитку громади: як мають дружити стратегія та комплексний план? URL: <https://decentralization.ua/news/20113>
34. Ткачук А. Регіональний розвиток – правове регулювання. Частина 4. URL: <https://www.prostir.ua/?library=rehionalnyj-rozvytok-pravove-rehulyuvannya-chastyna-4>

References

1. Kravtsiv, V. S., & Storonińska, I. Z. (2025). Rehionalna polityka vs prostorovi zrushennia ekonomiky Ukrainy: poshuk vidpovidei na aktualni pytannia [Regional policy vs spatial shifts in Ukraine's economy: searching for answers to current issues]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy*, 3, 29-38. <https://doi.org/10.15407/visn2025.03.029> [in Ukrainian]
2. Heyets, V. (2024). Priorytetnist v prohrami povoiennoho vidrodzhennia ekonomiky Ukrainy [Priorities in the programme of post-war recovery of Ukraine's economy]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 2(41), 8-20. <https://doi.org/10.33111/iep.2024.41.01> [in Ukrainian]
3. Heyets, V. (2024). Superechnosti ta perspektyvy ekonomichnoho zrostantia na innovatsiinii osnovi v Ukraini [Contradictions and prospects of innovation-based economic growth in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 67(11), 3-28. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.003> [in Ukrainian]

4. Melnyk, M. I. (Ed.). (2024). Rezyliientnist endohennoho rozvytku rehioniv v umovakh hlobalnykh vyklykiv ta shokiv [Resilience of endogenous regional development under global challenges and shocks]. State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine". Lviv. <https://ird.gov.ua/irdp/p20240001.pdf> [in Ukrainian]
5. Libanova, E. M. (2024). Voienna mihratsiia z Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [War migration from Ukraine: problems and development prospects]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, 4, 3–11. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.003> [in Ukrainian]
6. Zakharchenko, V. I. (2025). Zminy v rehionalnii politytsi Ukrainy yak vidpovid na vyklyky viiny ta potreby vidnovlennia vid yii naslidkiv [Changes in Ukraine's regional policy in response to war challenges and recovery needs]. *Economic Journal of Odesa Polytechnic University*, 1(31), 17–31. <https://doi.org/10.15276/EJ.01.2025.2> [in Ukrainian]
7. Telendii, A. A. (2025). Rehionalnyi rozvytok Ukrainy v umovakh bahatorivnevoho vriaduvannia: koordynatsiia tsentralnoi vlady, rehioniv i terytorialnykh hromad [Regional development of Ukraine under multilevel governance: coordination of central government, regions and territorial communities]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia*, 36(75)(6), 42–46. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.6/08> [in Ukrainian]
8. Tkachuk, A., Tretiak, Yu., Tkachuk, R., et al. (2024). Polityka zghurtovanosti. YeS ta Ukraina [Cohesion policy. The EU and Ukraine]. *Decentralization Analytical Brief*. <https://www.decentralization.ua/news/18332> [in Ukrainian]
9. Hryshko, L. M. (2023). Shliakhy pidvyshchennia zghurtovanosti terytorialnykh hromad v Ukraini [Ways to strengthen the cohesion of territorial communities in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*, 46, 236–261. <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2023-46-236> [in Ukrainian]
10. Kravtsiv, V. S., & Storonianska, I. Z. (Eds.). (2024). Prostorovy rozvytok ekonomiky Ukrainy: suchasni trendy transformatsii ta vyklyky yevropeiskoi intehratsii [Spatial development of Ukraine's economy: contemporary transformation trends and challenges of European integration]. State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine". Lviv. [in Ukrainian]
11. Bukvy. (n.d.). Ploshcha zaminovanykh zemel v Ukraini perevyshechyla terytoriiu Anhlii [The area of mined land in Ukraine has exceeded the territory of England]. <https://bukvy.org/ploshha-zaminovanykh-zemel-v-ukrayini-perevyshechyla-terytoriiu-angliyi/> [in Ukrainian]
12. Investigator. (2024). U Kabmini otsynly rozminuvannia priorytetnykh terytorii Ukrainy maizhe u \$38 mlrd [The Cabinet of Ministers estimated demining of Ukraine's priority territories at almost \$38 billion]. <https://investigator.org.ua/ua/war/272121/> [in Ukrainian]
13. Ministry of Economy of Ukraine. (2025). Potreby Ukrainy u rozminuvanni skorotylysia na \$5 mlrd zavdiaky prohresu v ochyshchenni zemel – zvit RDNA4 [Ukraine's demining needs decreased by \$5 billion due to progress in land clearance – RDNA4 report]. <https://me.gov.ua/News/Detail/f9f18a5a-63c1-43d4-8fec-b4dcc721caba> [in Ukrainian]
14. Andriienko, D., Horiunov, D., Marshalok, T., et al. (2026). Zvit pro nepriami finansovi vtraty ekonomiky vnaslidok viiskovoï ahresii Rosii proty Ukrainy do kintsia 2026 roku [Report on indirect financial losses of Ukraine's economy caused by Russian military aggression through 2026]. KSE Institute. https://kse.ua/wp-content/uploads/2026/02/KSE-Institute_Losses-2026-Report-ua-2.pdf [in Ukrainian]
15. International Atomic Energy Agency (IAEA). (2026). Update 349 – IAEA Director General Statement on Situation in Ukraine. <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-349-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>

16. Ecoaction. (2026). Yak boiovi dii RF vplynuly na dovkillia Ukrainy u 2025 rotsi? [How did Russia's military actions affect Ukraine's environment in 2025?]. <https://ecoaction.org.ua/iak-bojovi-dii-rf-vplynuly-dovk-ua-2025.html> [in Ukrainian]
17. Hryhorenko, Yu. (2025). Yakykh vtrat zavdala viina ukrainskii ekonomitsi ta HMK [Losses caused by the war to Ukraine's economy and mining and metals industry]. GMK Center. <https://gmk.center.ua/posts/iaki-vtraty-zavdala-vijna-ukrainskij-ekonomitsi-ta-hirnycho-metalurhijnomu-kompleksu/> [in Ukrainian]
18. United Nations in Ukraine. (2023). Potential long-term consequences of the destruction of the Kakhovka Dam. Analytical note. https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-06/Ukr_UN%20Ukraine%20Analytical%20note%20on%20long%20term%20impact%20of%20Kakhovka%20Dam%20destruction_ed.pdf
19. Ecoaction. (n.d.). Vypadky potentsiinoi shkody dovkilliu, sprychyneni rosiiskoiu ahresiieiu [Cases of potential environmental damage caused by Russian aggression]. Interactive map. <https://ecoaction.org.ua/warmap.html> [in Ukrainian]
20. Ukraine War Environmental Consequences Work Group (UWEC). (2026). Environmental consequences of the war in Ukraine: Dec 2025 – February 2026 review. <https://uwecworkgroup.info/environmental-consequences-of-the-war-in-ukraine-dec-2025-february-2026-review/>
21. Yakobchuk, A. (2025). Forbes Ukraine otsyniv faktychnu chyselnist naselennia: Ukraina vtratyla miliony liudei za piat rokiv [Forbes Ukraine estimated the actual population: Ukraine lost millions of people in five years]. <https://slovoproslovo.info/forbes-demographiya-ukrayiny-otsinka-naselennya/> [in Ukrainian]
22. Svyrydova, A. (2025). Na pidkontrolnii Ukraini terytorii prozhyvaie vid 28 do 31 mln liudei [Between 28 and 31 million people live in the territory controlled by Ukraine]. <https://skilky-skilky.info/na-pidkontrolniy-ukraini-terytorii-prozhyvaie-vid-28-do-31-mln-liudey/> [in Ukrainian]
23. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). On approval of the Demographic Development Strategy of Ukraine until 2040 (Order No. 922-r of September 30, 2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>
24. Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine. (2026). Internally displaced persons: Analytical dashboard. <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo/>
25. National Bank of Ukraine. (2026). Inflation Report: April 2026. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2026-Q2.pdf?v=17
26. State Statistics Service of Ukraine. (2026). Official website. <https://stat.gov.ua/>
27. Pyshchulina, O., & Markevych, K. (2022). Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii [Labour market under wartime conditions: key trends and directions for stabilization]. Razumkov Centre Analytical Report. Kyiv. <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> [in Ukrainian]
28. Vasylytsiv, T. H., & Bil, M. M. (2026). Rezyliientnist yakosti zhyttia naselennia: proiektiia vplyvu dominant strukturnykh sotsialnykh zmin i zovnishnykh zahroz [Resilience of quality of life: projection of the influence of dominant structural social changes and external threats]. Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18778369> [in Ukrainian]
29. LUN. (2026). Pidsumky 2025 roku dlia rynku nerukhomosti: statystyka LUN [2025 real estate market results: LUN statistics]. <https://lun.ua/stat/statistic-market-summary-0921> [in Ukrainian]
30. National Health Service of Ukraine. (2026). Statistics of declarations on the choice of a

- primary healthcare physician. <https://nszu.gov.ua/dashboards/statistika-podanix-deklaracii-pro-vibir-likaria-per>
31. Main Department of Statistics in Lviv Oblast. (2026). Official website. <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
 32. Nastych, I. (2025). Lohistyka v Ukraini: zmina fokusa ta perspektyvy vidnovlennia [Logistics in Ukraine: shift of focus and recovery prospects]. Property Times. https://propertytimes.com.ua/industrialnaya_nedvizhemost/logistika_v_ukrayini_zmina_fokusa_ta_perspektivi_vidnovlennya [in Ukrainian]
 33. Decentralization. (2025). Stratehichne planuvannya rozvytku hromady: yak maiut druzhyty stratehiia ta kompleksnyi plan? [Strategic planning of community development: how should the strategy and comprehensive plan work together?]. <https://decentralization.ua/news/20113> [in Ukrainian]
 34. Tkachuk, A. (n.d.). Rehionalnyi rozvytok – pravove rehuliuвання. Chastyna 4 [Regional development – legal regulation. Part 4]. <https://www.prostir.ua/?library=rehionalnyj-rozvytok-pravove-rehuliyuvannya-chastyna-4> [in Ukrainian]

TERRITORIAL FRAGMENTATION OF UKRAINE'S SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT DURING WARTIME: MANIFESTATIONS AND MECHANISMS FOR OVERCOMING IT

Mariana Melnyk¹, Iryna Leshchukh²

*Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine,
4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine*

¹*e-mail: mar.melnyk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8869-8666>*

²*e-mail: ira_leschukh@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>*

Abstract. The full-scale war has become a key factor in the profound transformation of Ukraine's socio-economic space, generating new spatial disparities and strengthening territorial fragmentation. Unlike traditional regional inequalities driven by differences in resource endowment, industrial specialization, or urbanization levels, contemporary territorial fragmentation is largely determined by the spatially uneven impact of military actions, destruction of infrastructure, population displacement, business relocation, and differentiated recovery capacities of territories. Under such conditions, territorial fragmentation emerges as a systemic challenge to national cohesion, balanced regional development, and post-war reconstruction.

The purpose of this article is to identify the main manifestations of territorial fragmentation of Ukraine's socio-economic space under wartime conditions and to substantiate mechanisms for overcoming its consequences in the context of post-war recovery. The study is based on a systemic approach to the analysis of spatial transformations caused by the war and combines theoretical generalization with the interpretation of statistical, analytical, and policy-related evidence.

The research demonstrates that territorial fragmentation in Ukraine has a multidimensional nature and manifests itself through four interrelated dimensions: security-environmental, demographic and socio-economic, infrastructural, and institutional fragmentation. Security-environmental fragmentation is associated with the concentration of military, environmental, technological, and energy-related risks in frontline and border regions, including extensive landmine contamination, industrial destruction, ecosystem degradation, and threats to nuclear and energy security. Demographic and socio-economic fragmentation is reflected in large-scale population redistribution, concentration of internally displaced persons, relocation of economic activity, labour market imbalances, and increasing divergence in regional development trajectories. Infrastructural fragmentation is expressed through the uneven distribution of pressure on housing, transport,

utility, healthcare, educational, and logistics infrastructure, particularly in relatively safe western regions that have become major centres of population and business concentration. Institutional fragmentation is manifested in insufficient coordination between strategic, spatial, budgetary, and investment planning instruments, unequal institutional capacities of regions and municipalities, unstable financing mechanisms, and challenges related to the adaptation of territorial governance systems to European integration requirements.

The findings indicate that the ongoing war has intensified spatial polarization and created territories characterized by fundamentally different development conditions: from areas of concentrated risks, destruction, and depopulation to areas of concentrated population, investment, economic activity, and logistics functions. Such asymmetries threaten territorial cohesion, increase regional disparities, and may lead to the formation of long-term depressed territories if appropriate policy responses are not implemented.

The article argues that overcoming territorial fragmentation requires a transition toward a polycentric and spatially balanced development model aimed at restoring the functional integrity of Ukraine's socio-economic space. Priority measures should include the restoration of critical infrastructure, support for recovery territories, improvement of strategic and spatial planning systems, strengthening regional and local resilience, development of functional territories, clusters, industrial parks, and urban agglomerations, as well as the implementation of integrated territorial development strategies. The proposed approach contributes to the conceptualization of territorial fragmentation as a systemic consequence of war and provides a framework for designing regional development policies consistent with the principles of territorial cohesion and European integration.

Keywords: territorial fragmentation; socio-economic Development; spatial development; territorial cohesion; regional resilience; full-scale war; post-war recovery; regional disparities; regional policy; Ukraine.

Стаття: надійшла до редакції 15.05.2026

прийнята до друку 25.06.2026

опублікована (оприлюднена) 30.06.2026